

Drama naše slobode

U Raj

*Mijo Škvorc*¹

... ugleda ga Otac... pade mu oko vrata i poljubi ga
(Lk 15, 20)

Prodosmo duhom kroz Čistilište, braćo i sestre. Ali se više ne ćemo vraćati u pakao — ne! Nama je sada otvoren put u visine — u transcendentno — u vječno i nebesko! Nama je sada počeo s Danteom — u raj! O, tko je jednom u sebi iskusio, doživio, opetovano proosjetio, da je život u divnoj atmosferi Božjoj — na srcu Očevu, u njegovu zagrljaju, na grudima svete Majke Crkve — raj, taj se više, po riječima Kristovim, ne će okretati za mrtvima i napuštenima. Ne će više uzdisati za paklom! Ondje su ostale ruševine bez duše — a njegova je duša postala velikim i osvjetljenim hramom. Ondje je slušao plač i proklinjanje i strašne zvukove smrti — ovdje se razliježu sveti glasovi smirenja, sigurnosti i ljubavi. Ne, nije htio — kao ni obraćenik Pavao Claudel — da mu duša ostane uz mrtve pse, čija su djela osuđena za dim i propast. Njega je zanimala neizmjerena — savršeno otvorena ljestvica stvorenja — velika oktava kreacije — novi horizonti, nova, stvarna, za njega stvorena i njemu ponuđena nebesa.

Da, prijatelji moji. Izišli smo iz Čistilišta, da se zaputimo u raj. Eto naše sudbine, našeg života — svakidašnjeg, braćo i sestre, svakidašnjeg — neistrnutog iz rijeke svjetske evolucije, progressa, svih zdravih noviteta i svih velikih uspjeha na zemlji. Pošli smo u raj zemljom. Mi pače želimo, da i zemlju učinimo pristojnijim predvorjem raja. Već izvana — u našem običnom životu — nastojimo, da nešto nebeske atmosfere — zdravog propuha s vječnih vrhunaca pravde, ustrajne nade

1 Ovim prilogom želimo obilježiti također 100. obljetnicu rođenja isusovca i pomoćnoga zagrebačkog biskupa Mije Škvorca (1919.–1989.). To je jedna od korizmenih konferencija (propovijedi) koje je p. Škvorc održao u bazilici Presv. Srca Isusova u Zagrebu 1953. godine kroz tri večeri. Napisao ih je pod zajedničkim naslovom „Drama naše slobode“ i naslovio prema Danteovu djelu „La Divina Comedia“: *Iz Pakla; Kroz Čistilište; U Raj*. Sve se nalaze u pisanoj ostavštini toga uglednoga filozofa, teologa, propovjednika i pisca (Arhiv Hrvatske provincije Družbe Isusove u Zagrebu: Škvorc, 68–06). Budući da je riječ o govornom (propovjedničkom) tekstu pisanom umjetničko–esejističkim stilom, donosimo ga u izvornom obliku uz samo nužne lektorske zahvate. — Sačuvane su dvije verzije spisa, koje se međusobno prilično razlikuju. Na jednoj stoji da je napisana 18.–19. veljače, a na drugoj 1. ožujka 1953. Ovdje donosimo prvu, raniju verziju.

i ljubavi — dubokog međusobnog povjerenja i shvaćanja, zblizenja, jedinstva, zanosnog zagrljaja — bratskog i svježeg — ude među nas. Da nas prožme jedan zajednički i veliki osjećaj: Pukla su paklu vrata — ko što reče naš Šenoa; *Circuitus illi iam explosi sunt* — oni su krugovi eksplodirali — ko što napisa u svom djelu o Božjoj Državi sveti Augustin. To je — prijatelji — to je najdublji smisao našeg izlaska iz pakla i našeg prolaza kroz čistilište i dnevnu muku srca: mi moramo poći u neizrecivo bogatu pokrajinu slobode! Mi se moramo naći — mi moramo egzistirati — moramo zauvijek ostati u krajevima, gdje oslobođeno srce — duša bez spona — mogu uzdisati Pavlovim uzdahom iz najdubljih dubina naravi: Abba — Oče naš! I gledajući u druge oko nas — našu ljubljenu ženu — našu dječicu — prijatelje — srodnike i istomišljenike — govoriti: Braćo! Ja vas prepoznajem! Ja u vama vidim nešto novo, što vi morate vidjeti u meni — nešto isto — nešto prekrasno i obnovljeno: braća smo! U svima udara isti ritam! U svima odzvanja ista krv! U svima je otisnut isti pralik vječne plemenitosti i slave: Slika sina! Slika Očeva prvorodenca! *Laqueus contritus est et nos liberati sumus* — skršene su sponne, raskinuti lanci — i mi smo odahnuli na visinama sjajne slobode! Postadosmo puni milosti i istine, kao što je on — jedini osloboditelj svih, što su prebivali u sjeni smrti, robovi davla, sinovi tame! Istina je zasjala u nama — a istina je oslobođenje! *Veritas liberabit vos* — životvorna će vas istina osloboditi! Ljubav ulazi u naše nerve i naše dane — *caritas omnia potest — omnia sustinet* — ljubav je temelj svega! U nama je Gospodnji Duh — a prema riječima svetog Pavla mekoputnim Korinćanima, “gdje je Gospodnji Duh, ondje je sloboda” (2 Kor 3,17)!

Podimo časkom večeras — vođeni velikim Danteom — u taj svijet slobode! Jer to je već ovdje — u četvrtima sumornog Zagreba — to je već ovdje na hrvatskim plodnim prodolima i našim vedrim obalama — to je već ovdje početak eshatološkog, završnog, posljednjeg stanja naše spasene duše. Budimo si sasvim otvoreni — ja vama, ne iznoseći ništa osim čiste, savršene istine — vi meni, prihvaćajući šaptom svoje duše veliku i spasonosnu istinu. Dok se budemo međusobno razgovarali, među nama će biti veliki Osloboditelj — pravi predvodnik historije prema raju — naš Učitelj Isus Krist. Mi dobro znamo, da drugi ne samo nisu znali o raju i pravoj slobodi ništa reći — nego još manje uhvatiti čovjekovo drhtavo srce i onamo ga sretno prenijeti!

“O vi, koji ste — željni da me slušate — plovili u maloj barci za mojom ladom, koja pjevajući brodi, vratite se, da opet vidite vaše obale! Ne izlazite na pučinu, da ne biste možda — izgubivši mene s vida — posve zalutali... A vi drugi — rijetki — koji ste za vremena okrenuli glavu prema anđeoskom hljebu, od kojega se ovdje živi, ali se nikad potpuno ne zasićujete, vi doista možete smiono otisnuti svoj čun na debelo more, držeći se moga traga u vodi, koja se opet miruje...”

Neka nam oprostí Dante — mi ne idemo više natrag! Upravili smo svoje poglede i sav plamen svoga srca prema vedrom beskraju, što ga slutimo. Više se ne okrećemo, kao ni rasipni sin, koji je jednom ušao u dvorište očinske kuće... Očima tražimo one presvete oči — one predrage ruke — i legavši, privinuvši se uz grudi želimo začuti ono jedinstveno srce, gdje smo zapisani prema zamisli i zakletvi samoga Boga: *Caritate perpetua dilexi te* — ljubio sam te, da znaš, vječ-

nom ljubavlju! Ništa nas ne može ustrašiti, samo kad smo jednom došli na domak svome stanu u nebesima! Ne tjeraj nas natrag, Oče Dante — nikoga između nas! Mi svi želimo doći onamo, gdje je sreća neprekinuta, mir beskrajan a radost bez mjere! Govorimo pouzdano s velikim Augustinom: Ako su mogli ovi i ove — ako su mogle siromašne žene, jednostavna srca, ljudi, koji se nikad nisu pravo zapitali, kuda idu — i kamo će stići, zašto da ne bismo mogli i mi, Alipije? Zar samo razbojnici na križu smiju ići u raj?

Na jedno nas pjesnik odmah upozorava: Tko jednom obeća — zavjeri se i Bogu prikaže odluku svoga srca — neka ne oklijeva! Obećanje je sveta dužnost života! Zavjet je presveta veza i imperativ, koji donosi ili sreću ili prokletstvo! Obećajmo Ocu nebeskom i Kristu i svetoj Crkvi, da ćemo doći — i ne krzajmo! Nu tko rekne s pouzdanjem naprijed — tko odluči poći u spasene visine, u vječnost slobode — u stanove, koji su nam pripremljeni od iskona — taj zadobiva blistavo odijelo, svjetlo — u nj ulazi presveta milost — jasnoća Božje misli i plamen rajске ljubavi. "... mi smo užgani od svjetla, što se cijelim nebom širi; i zato, ako želiš, da ti što god osvijetlimo o nama, nasiti se do mile volje!" govore blaženici Danteu i nama.

Bože moj, koliko nam toga postaje jasno, kad se zagledamo u raj! Beatrica — simbol milosti Božje — prosvjetljuje nam razum svojim veličanstvenim tumačenjem povijesti. Tko doživi nebo — taj zna, čemu svemir, čemu zemlja. Njemu nije sakrivena tajna elemenata, od kojih je sazdana sjajna i mračna zgrada svijeta. Jasno mu, zašto je započela epopeja, borba, muke i trijumfi životnog elana. Odanle se razabire i savršeno shvaća, što je čovjek i kakovo mjesto pripada njegovu historijskom usponu. Nu — raj nam otkriva posljednju i najveću tajnu — tajnu Kristova dolaska na planet — jedan od najmanjih u povorci našeg sunca — i tajnu Kristove smrti — najgorče u beskraju povijesti! "Zadubi oko svoje" — govori Beatrica Danteu i nama — "zadubi oko svoje u bezdan Vječnoga promisla i prioni, što više možeš uz moj govor. Nikada ograničeni čovjek nije mogao dati zadovoljštine, jer ne može poniznost onoliko se spustiti u poslušnost, koliko se je u neposlušnosti namjeravao uspeti. Zato čovjek nije mogao sam zadovoljiti za svoje zlo. Trebalo je dakle, da sam Bog svojim putevima vrati čovjeku potpuni život: i to ili samilošću ili samilošću i pravdom. I jer je neko djelo to milije, što više otkriva dobrotu srca, iz koga izlazi, svijetlo se milosti Božjoj, koja oblikuje svijet, da naš spas ostvari i samilošću i pravdom tako, da nije bilo uzvišenijega djela od ovoga, niti će ga biti od prvoga jutra do zadnje noći svijeta. Jer Bog je bio darežljiviji time, što je dao sama sebe, da pridigne čovjeka, nego da mu je sam od sebe oprostio. I nijedan drugi način ne bi bio dostojan pravde, kad se ne bi bio Sin Božji ponizio, da se utjelovi" (VII. pj.).

Bože moj, koliko nam toga postaje jasno, kad se zagledamo u raj! Dante nam otkriva veliku tajnu ljubavi — one ljubavi, koja je na zemlji progonila tolike duše, unosila u njih neprestani strastveni nemir. Magdalena, Karlo Martelo — srca, koja su izgarala u ljubavi možda i zabranjenoj, ali su doživjela veliki potres nutrine, uhvatili u kakav blaženi dan svoje iskidano srce i rekli Kristu: Evo — dajem ga

tebi! Ako je već slupano, ti ga zacijeli; nečisto je — očisti ga; lutalo je, Božanski kompasu — sada neka se okreće prema Tebi!

Kako će mnogo biti oprošteno — nemojmo zaboraviti toga nikada! — kako će mnogo biti oprošteno — izbrisano — nadoknadeno onima, koji su mnogo ljubili.

Oče nebeski, koliko toga čovjek počinje shvaćati, kad se jednom zagleda u svoje posljednje boravište — svoju posljednju destinaciju — svoj raj!

Gle, vi ste umni radnik. Profesor na kojoj našoj školi, možda na našoj Alma Mater — dragom sveučilištu hrvatskom. Doživljavate ne samo svijest i odgovornost u svom znanstvenom i pedagoškom radu — posebice vas — ima tome, velite već nekoliko godina — progoni misao, da se dokopate čiste i djevičanske istine. Jasnno vam je, da utilitarizam — sistem, koji istinu kupuje i prodaje za novac, ne može biti sistem za ljude. Vi biste htjeli istinu — jaku i sjajnu — istinu o svemu, što spada u vaš istraživački resor, ali prije svega istinu o vašem životu, o usudu vaših najmilijih, o životnom putu — početku i svrsi onih, za koje se dan i noć žrtvujete.

Doživjeli ste valjda i sami više ponuda. Rekli su vam: Gospodine profesore, ne budite staromodni! Nije doba, da se hoda u oklopima srednjeg vijeka — prošlo je vrijeme krinolina i petrolejki! Evo vam novih filozofija — novih *Weltanschauung* — novih nazora na svijet! Koji ćete prihvatiti? Vjerujte svaki vam može dobro doći! — A vi ste upitali poput kardinala Merciera: Dobro, nu koji od tih bezbrojnih protuslovnih sistema ima pravo, da se nazove moderna filozofija? Da li je to racionalizam? Ili materijalizam mehanički? Ili dijalektički? Ili egzistencijalistički? Ili idealizam Kantov? Ili onaj Hegelov? Ili... Što ću — velite — dalje nabrajati? Ja bih želio jedan — siguran — vječan — nepromjenjiv sustav mišljenja — suda — života! Gdje je taj?

Niste se usudili pogledati na nauku naše Crkve. Zato je još uvijek u vama više ili manje sumraka. Nu večeras, kad u raju gledate one nebrojene duhove — velikane — svjetla čovječanstva, koje je gledao i Dante — Gracijana, Petra iz Lombardije, kralja Salamona, Pavla Orozija, svetog Alberta, Boethija... kad ste ugledali i one, za koje vele sami nekatolici, da su nedostiživi u svome usponu duha, u svome katolicizmu srca — svetog Augustina i svetoga Tomu iz Akvina... kako vam je lakše! Gle, to je društvo, koje je Bog već spremio za vas! Svi, koji slijede glas istine, a to je glas savjesti, glas ispravnosti u svome radu, istraživanju, ispitivanju svih premisa — izlaganju pravilnih zaključaka — svi će oni jednoga dana u živoj kruni svjetla blistati u blizini Božjoj. I vi — koji se danas mučite u našem Zagrebu — žudeći za svjetlom i razjašnjenjem, prijatelju, razjašnjenjem tolikih pitanja... Možda ste prirodoznanstvenik i duboko u vama izgara misao, koju je nedavno izrekao najveći francuski fizičar Louis de Broglie — da je svuda potreban jedan *supplément d'âme* — jedan dodatak duše — jer se bez toga ništa ne razumije... I zbilja, kad ste, kao toliki veliki vjernici, koji su blaženi na nebu, jedan Franjo Bakon, franjevac, i jedan Nikola Kopernik, svećenik i otac sirotinje — kad ste kao i oni u zakonima prirode pronašli zakone misli i duha — odahnuli ste! Oslobodili ste se i vi — kao što su se toliki danas — znate ih i sami bolje

negoli ja — znate sve te Millikane i Jeanse i Eddingtona i Fantapie i de Broglie — pa i materijalistu Schrödingera, za koga nedavno čitam, da je počeo razmišljati o svrhovitom redu, što iskri i sja pred očima svakog biologa i svakog astrofizičara — jest, i vi ste se poput njih oslobodili determinizma, oslobodili onog skućenog, uskog, tamnog pogleda u materiju bez smisla, u materiju bez samoodređenja, u bezdan materije, koji je grob misli, a ne njezin trijumf!

Neka je hvala Bogu, što vizija raja oslobađa i na zemlji one, koji žele misliti, zaključivati i raditi kao potpuni ljudi!

Tko je, prijatelji i braćo, samo malo doživio nebo i raj — tome je — kao i Danteu jasno — da samo u svetoj Crkvi Božjoj mogu ljudi živjeti punim nutarnjim i punim vanjskim životom. Pred našim očima slika divne portrete svetoga Dominika i svetoga Franje — tih neizbrisivih zvijezda sa svoda blažene vječnosti. Sveti Dominik — uzor kontemplativnog radnika; sveti Franjo, uzor apostolskog kontemplativca. Utemeljitelj propovjedničkog reda pronosi zagonetni, gotovo neshvatljivi plamen — prebacuje ga u duše, užije na svim uglovima Evrope i globusa, donosi mir, gdje je vladao razdor, razumijevanje i pomoć, gdje je bila buna i očaj. A sveti asiški siromah — zanesen Isusovom jednostavnošću, vjenčan sestrom siromaštinom — brateći se sa svim stvorenjima — svima, pa i pticama i ribama — propovijeda, kako je Bog dobar, i kako čovjek može postati dobar po Bogu. A iza njih toliki — sasvim uronjeni u neizmjereno veličanstvo Božje — i sasvim zainteresirani za iskupljenje svoje subraće ovdje.

A oko znaka Kristova križa — simbola ludosti i sablazni za pogansko-židovske duše, za naš izopačeni mentalitet — Dante gleda blistavi krug boraca za križ Gospodnji. Falange onih, o kojima čovjek s najvećom pobožnošću sklapa ruke i otvara srce, da im zahvali za primjer i da ih zamoli za pomoć. Nisu tu samo oni, koji su na cesti povijesti ostavili jasne tragove krvi — povlačeni rimskim arenama, trpani u afričke, španjolske, šleske, jahimovske rudnike; koji su ginuli prognani na sredozemne ili solovečke otoke, koji su u zatvorima i logorima Sibira, Pariza i Dachaua krvarili u srcu, mučeni i ubijani mjesecima, godinama — i napokon ugušeni plinom kao karmelićanka Edith Stein, ili umrli od gladi kao savremeni svetac o. Maksimilijan Kolbe... Kršćani! Još su uvijek najjače riječi — one napisane krvlju! I još je uvijek krv mučenika sjeme! Još uvijek je Kristovo blaženstvo o progonima i zlostavljanju aktuelno, i bit će jedno od najzanosnijih blaženstava do konca naših dana iskušenja, makar Ujedinjeni narodi dokinuli sve kolonijalizme i osigurali tobože svima slobodu savjesti! Uvijek će na svijetu biti zlikovaca, koji će tražiti krv — i heroja, uz milost dobroga Boga, koji će je nudati: Kriste! To je za tebe i za subraću ljude!

Ne bojte se, braćo i sestre, da su samo mučenici krvi nagrađeni vijencem slave! I oni drugi — koji snose tiho, beskrvno, sakriveno mučeništvo — koliko takovih duša poznajem i sam! I opet — ne samo u samostanima! Ima ih tamo. Ima, hvala Bogu. Ali ih ima i u vašim domovima. Ne uzoholite se, kad vam velim s Danteom, da je to najveća milost u životu — ako u svoje srce unesete pravo plemstvo Božje, snagu njegovu i oduševljenje, da za njega živite, radite i patite. Naš je veliki uzor katoličkog laikata pokojni sveti muž dr. Ivan Merz rekao, da

u redovima hrvatskih katoličkih laika imade njih dosta, koji žele raditi; manje ih je — reče — koji žele ustrajno moliti; a najmanje ih je, koji su spremni patiti. To je istina. Ali kad nadete — samo da mi je uzdržati suze — ali kad nadete takove, koji pate, koji dane i noći — ne ću reći na bolesničkim krevetima, u svojoj zapuštenosti i osami, prikazuju Kristu za iskupljenje svijeta bolove, besanice, potrese i užase — nego u svom dnevnom radu snose herojske muke — onda čovjek vidi, kako je velik Bog. Onda čovjek počinje vjerovati u nebo — u raj. Vjerujte mi, ona majka, koju dobro poznajem, koja ima desetero žive djece — bez muža, bolesna — bez prihoda, ali radosna — majka, čije srce nikada nije proklelo nijednog djeteta, čije srce nikada nije proklelo nijednog od onih ljudi, koji su joj nanijeli zlo i danas joj ga možda žele — ta je majka za mene najveći dokaz, da postoji raj! I da će ona ondje uživati u najbližoj blizini križa plodove svoje materinske svetačke boli. Ili ona druga, koju sam upoznao u Dalmaciji: Imam, reče mi iza ispovijedi, imam, velečasni, šestero žive djece. Muž mi je bolestan. On je moja najveća ali tako draga briga. A nema tome dugo, uzela sam još dvoje napuštene djece — iz dva neprijateljska tabora, da ih prehranim i uzgojim. Da li sam joj čestitao s riječima ili bez riječi — ne znam. Svakako, bio sam tako malen pred njom, tako postiden pred tom veličinom... Bože moj, kao nedozrelo dače pred kakovim velikim učiteljem...

Spomenuo bih vam ovdje i one, koje napominje Dante, kao neustrašive propovjednike istine. Više živim djelima, praktičnim, punim kršćanstvom, negoli riječima. Riječi mogu zvučati kao propaganda. Ali primjer života zvoni kao milost. A milost Kristova je propovijed — milost — a ne prazne riječi!

Predraga braćo i sestre! Dante je u svome raju susreo i one, za koje mnogi misle, da ne će nikada vidjeti raja. A ja vjerujem, da hoće. To su ljudi, koji imaju vlast — i koji kroje pravdu. *Diligite justitiam* — gledajte ispisano veličanstvenim svjetlima oko Plamenog Lika planete Jupitera — ljubite pravdu vi, koji sudite zemlju! Vi, koji držite u svojim rukama kraljevstva, krojite zakone, sazivate parlamente, vodite vojske, uređujete sudstvo — svi vi ljudi s mačem, ljudi s ključem, ljudi u uniformama! *Diligite justitiam!* To je već i sveti Ivan Krstitelj dovikivao mnoštvu, koje ga je slušalo — navalivši k njemu iz rimskih kasarni, židovskog parlamenta, gradskih trgovina. Ljubite pravdu! Svaka će pravda biti nagrađena — kao što će svaka nepravda biti kažnjena! Tko ucivilo udovicu, čovjeka bez moći, tko drugome nanese štetu u imetku, zdravlju, dobru glasu; tko povede nepravedne i silničke ratove — tko razmetne pravedno stečene posjede, ugrozi nepravedno tuđu slobodnu — dolazi pod udar Božje pravde. Ali pravedni gospodari — pravedni i pošteni zakonodavci i činovnici uživati će vječno povjerenje pravedne ljubavi Božje. Vidite li, kako čovjek u svjetlu raja uči svoj život na zemlji? Svaki čovjek i onaj, koji misli, da na njega nitko ne misli. Svaki od onih malih ljudi, koji u naše dane ulaze u organizacije, kako bi barem po njima postali veći. — O, svaki je od njih beskrajna i trajna vrijednost pred očima Božjim! I tkogod dira u njih, tko im uskraćuje plaću, tko im ne da stana, tko im krši tijelo i živce prekomjernim radom — taj pravi atentat na samoga Boga! Jer oni se zovu i jesu Božja djeca! I njihovu će krv sudac tražiti iz krvavih ruku nasilnika! Meni su tako

shvatljivi poklici, kojima se kanonik Cardyn obraća mladim radnicima cijeloga svijeta! Njima su posvećeni i ovi stihovi jedne pjesme — prepune ljubavi prema radnicima — mučenicima — herojima: Radnici sviju zemalja! Niste sirote, niste! Braća ste Kristova Srca — braća ste patnje Božanske! Djeca ste — Otac će muke nagraditi vam sve čovječanske — Djeca ste božanske Majke — Djevice Radnice Čiste!!! O, doći će opet — svjestan sam onoga što govorim — doći će opet mase radničkog svijeta, što ga je bijeda i agitacija odvratila od Crkve — bijeda i nerazumijevanje mnogih u Crkvi samoj! Doći će opet — jer već danas na njihove usne dolaze jednostavne riječi molitve: Oče naš! i Zdravo Marijo! “Molite Oče naš i Zdravo Marijo” — govorio je obraćeniku Petru Van der Meer de Walcherenu Leon Bloy — “molite Oče naš i Zdravo Mariju. S ovim molitvama kucat ćete na vrata Crkve i Isus će vam otvoriti!” To je poruka svim srcima: Molite — udarajte tim božanskim udarcima na vrata Božje Crkve i Isus će vam otvoriti!

Idući u sve svjetlije, u sve bogatije, u sve divnije krugove neba — pjesnik Dante otkriva očima naše duše nove ljepote i nove spoznaje. U devetnaestom, dvadesetom i dvadeset i prvom poglavlju obrađuje preteški predmet Božjeg predodređenja. Zašto Bog nije sve ljude odredio da dođu u nebo — i svima uskratio mogućnost, da griješe? Dante je položio posljednji odgovor u srce Boga samoga. No i njemu je jasno, kao i svakome kršćaninu, da se nitko ne može pogubiti bez svoje vlastite krivnje! Nitko ne će biti odbačen iz kuće Očeve, ako sam nije okrenuo zauvijek svoga lica i svoga srca od predobrog srca očinskog. Nas hvata, znadem, nas hvata neki ledeni užas na pogled rajskih divota — besmrtnosti i uživanja — kad se pri tome sjetimo onih, koje Leros u svojoj knjizi o Tri rasipna sina — naziva trećim rasipnim sinom. Već sam ga jednoć spomenuo. Taj jadnik odlazi iz doma svog djetinjstva — udaljuje se u strahovite krajeve bijede i golo-tinje. Stradava, osjeća da stradava, raspada se u sebi, nezadovoljan je možda i utučen — ali se ne vraća. To je sudbina Jude — koji je ukopao svoju volju u tmini i strast i zlo. To je sudbina mučenog razbojnika Isusu s lijeve na križu — koji na samoj strani Presvetoga Srca, mogao je slušati, kako to Srce udara i zamire u kućajima za njegovo spasenje — ali ne okreće očiju k Svjetlu. Nije primio svjetla. Nije zamolio kao onaj desni, skrušeni bandit: Gospodine, sjeti se mene, kada dođeš u svoje kraljevstvo!

Nu, prijatelji moji, još je jedno pitanje, koje Dante razmatra u svome Raju. Ondje — u stanovima ljubavi — pronalazi pjesnik mnogo duša, koje nisu bile u našoj Crkvi. Nisu pripadale vidljivom kraljevstvu Isusove ljubavi i milosti na zemlji. A gle — i njih je dovela bijela milost u radost — i oni će biti, nadajmo se, naši vječni i dragi prijatelji. Kako to? Otvoreno vam priznajem, da je i tu tajnu u posljednjoj odgonetki sebi pridržao Bog. Nama je otkrio i u svojoj svetoj Objavi, osobito na primjeru poganina strpljivoga Joba, i u riječima svetoga Pavla, da on želi sasvim ozbiljno i bez izmotavanja spasenje sviju srdaca na planetu, sviju ljudi u povijesti. Mi nadalje znamo, da je Bog svu svoju milost spasenja položio u presveto blago svete Crkve. Mi znamo, da je ona čuvarica spasonosne tajne — svete Žrtve, svetih sakramenta, neizmjernih zasluga Krista samoga i svetaca Božjih. Prema tome velimo, da i oni, koji dođu u raj, makar ne bili na zemlji s nama po-

vezani u istoj vidljivoj Crkvi — a to je slučaj milijuna i milijardi ljudi prije Krista, kada Crkve nije bilo — to vrijedi za nebrojene milijarde na svih pet kontinenata iza Isusova života na zemlji, jer nikada nisu pripadali svetoj Crkvi — za sve njih kažemo, da se spasavaju milošću, koja djeluje iz nutrine Otajstvenoga Krista, naše majke Crkve. Svi, koji žive plemenito, a ne pripadaju vidljivoj katoličkoj Crkvi, dobivaju snagu za svoj plemeniti život od Krista, koji živi u našoj Crkvi. On im prosvjetljuje razum, da vide dobro i zlo, on im jača volju, da slijede dobro i odbace zauvijek iz svoga srca zlo. Nitko ne može — braćo i sestre — prema objavljenim riječima svetoga Pavla, nitko ne može doći do vječne sreće, ako ne vjeruje, da Bog postoji i da je Bog pravedni sudac svakome srcu. Na koji način te istine objavljuje Božja mudrost onima, koji su daleko od Crkve, njenih propovjednika, njenog utjecaja — to je presveta Božja tajna. Na koji način danas — ne samo u sredini Azije, u zapuštenim stranama Afrike — nego i kod nas — u Hrvatskoj — osobito u našem Zagrebu, dojavljuje presveti Bog te istine na prihvaćanje ili odbijanje onoj djeci, koja ne smiju k svećenicima, jer im ne dadu roditelji — to je Božja tajna.

No sigurno je to — veli Dante — da u nebo ne ulazi nitko, tko ne vjeruje te osnovne istine — tko nema u srcu nade — kome srce ne gori od ljubavi. Tako je i pjesnik morao pred svetim Petrom dati ispovijest svoje vjere; pred svetim Apostolom nade — Jakovom morao je položiti ispit o ufanju; pred nevinim apostolom ljubavi svetim Ivanom — dati dokaza svoje kršćanske ljubavi. Nu gledajući svetog Ivana — u svjetlu, koje ga svega skriva — Dante izgubi vid. Čovjek ne može bez milosti shvatiti, što je taj orao evanđelista napisao o Kristu svjetlu svijeta i o Kristu, koji je sav Srce i ljubav.

Zapravo, prijatelji moji, tu Dante počinje otkrivati ne samo srce raja — nego središte i smisao sve povijesti — svakog života — Isusa Krista i njegovu Presvetu Djevicu Majku. Isus Krist je rješenje svega. Tko njega pozna, rekao je Pascal, taj pozna razlog sviju stvari. Ne — kao mjesec među zvijezdama — već u našim tminama toliko prosvjetljuje čovjeka, da može spoznati nebo i zemlju. Da može spoznati Boga i sebe. A to je — ako ćemo vjerovati svetom Augustinu i velikom kardinalu Newmanu — to je najviša spoznaja. Po Isus Kristu počinje u nama gorjeti svijet neslućenih tajni. Spoznajemo, da smo njegova braća po krvi — da smo njegovi subaštinci na nebu po milosti Očevoj. Spoznajemo, da je u sebi on, naš Krist, nosio veću ljubav, no što je bila naša zloba. Da nam je uskrsnućem pribavio veću pobjedu, no što je bio naš kolektivni poraz. Da je većom silom pritegnuo na svoje vruće srce ljudsku sudbinu, no što je ledenim srcem Lucifer zavarao našu ljudsku savjest.

Isus Krist — i kraj njega presveta Majka! Dante joj daje ime “lijepi cvijet” — najveća vatra! Zvijezda, koja pobjeđuje, veli, tamo gore, kao što je pobijedila ovdje dolje! Njoj pjevaju u raju sva svjetla — kao što joj ovdje pjevaju sva preporođena srca — ime Marija! Ja bih i opet najradije, da je vremena, zaronio u našu mukotrpnu povijest — mislim na povijest naše zemlje i naših pokoljenja u Hrvatskoj, gdje je Marija već 650. godine dobila svoj prvi hram na obalama plavog Jadrana — splitsku prvostolnicu! A onda — nebrojene crkve i kapelice —

ta čudnovata zatišja i izvore milosti — razasute po našim planinama i mirisnim ravninama. Njoj su se obraćale — njoj se i danas obraćaju sva smućena i potresena srca. Govore joj povjerljivo, govore tiho — i nitko im ništa ne može — govore otvoreno kao djeca, koja znadu, da živjeti nije lako, a trpjeti u životu još je teže. Marija — kojoj nad našim Zagrebom jeca dnevno ono zvono sa svete Marije, podignuto nad našu metropolu prije tri stotine godine — velike i nezaboravne riječi: *Tu terribilis et quis resistet tibi! Tu confregisti capita draconis! Monstra te esse Matrem!* — Silna si i strašna — tko će tebi odoljeti? Ti si zmaju satrla glavu! Pokaži i nama — i našoj djeci, da si majka!

Isus i Marija! Krist i Bogorodica! Spasitelj i suspasiteljica našeg roda! Oko njih se pomalo okuplja izubijana sadašnjica! Sutrašnjica će se oko njih sazdati — ili je ne će biti! Ono, što bi se izgradilo bez Krista i bez Marije bila bi propast ne jednog čovjeka ili jednog pokoljenja, to bi bila propast univerzuma! Zato je Dante u raju pledirao za to, da na svijetu zasja jedinstveno kraljevstvo Otajstvenoga Krista, u kome će svaki naći svoje — čovjeka dostojno mjesto. Ne — nego mjesto dostojno Božjega djeteta! To će biti samo onda, kad svi u svima prepoznadu i pripoznadu, da su otkupljeni Kristovom Krvi, koja je potekla u Spasiteljeve žile iz prečistog Srca Djevičina!

Što nam drugo preostaje, prijatelji, već da s Danteom podemo na vrhunce nebesa — u sam Empirej, kako on zove kraj, gdje se je rascvala glasovita rajska ruža. Gledajući te vjekovječne, neizmjerne pokrete nizova anđela — duhova bez broja, sretnih preko svakog očekivanja — skoncentriranih oko jedinog i posljednjega centra — oko svjetla nepristupačnog — oko dubina sjajnog Trojstvenog života — Dante je sav zanesen. U tom krasnom sastavu rajске ruže njihova andeoska lica prikazuje kao plamen — jer su raspaljeni ljubavlju. Ljube Boga i ljube one, koji su im povjereni. A znamo dobro, da smo mi njihova skrb i briga, samo što se — na žalost — malo za to sami brinemo. Tako malo! Premalo govorimo o svojoj duši, odveć malo svojoj djeci — da bi trebalo dnevno prizivati velike zaštitnike, pomoćnike na putu života — Anđele Božje — neka nas prate i dovedu do Božjega doma! Najnutarniji stan Božanstva promatra Dante okružen presvetom rijekom. Ta rijeka u svome smirenom i blaženom tijeku označuje onu ljubav, koja struji kroz sve spasene. Kroz sve, koji već ovdje na zemlji, među nama, nose u sebi milost i nebo. Boga. Iz nje — gleda Dante — iz nje u vis poskakuju i opet u nju tonu sjajne iskre — to su blažene duše. Njihova egzistencija — ljubav. Njihova je sreća ljubav.

U toj rajskoj ruži — u toj nepreglednoj skupštini otkupljenih — u tome posljednjem saboru svih svetih — gledamo i mi s Danteom svoju svrhu, svoj eshaton, svoj smisao! Nisu sva mjesta, sve latice u toj nepreglednoj — žarkoj ruži jednake. Svatko dobije ono, što je zaslužio. O Bože! Bože! To će dakle — da kliknem sa svetim Augustinom — riječima, kojima završava svoje grandiozno djelo o Božjoj Državi — to će dakle biti moj završetak! Naš završetak — prijatelji! Jer sam duboko uvjeren i unaprijed sretan, da će to biti svršetak svijetu nas, koji večeras zazivamo u srcu Krista i milost! Ovo će biti naš otpočinak, u dan praznika, koji ne će ugledati sutona — nikada! *Ibi vacabimus et videbimus* — ondje će biti

praznici vječnosti — ondje ćemo gledati, u što sada vjerujemo! Tamo će Bog prema obećanju u Knjizi Otkrivenja izbrisati svaku suzu — zauvijek bacit u zaborav svaku bol i smutnju! *Videbimus et amabimus!* Gledat ćemo i ljubiti ćemo! Ljubiti otkriveno Trojstvo — Oca i Sina u zagrljaju Duha; ljubiti sve spasene — presretne oko nasmiješene, vječno divno i neusporedive Djevice Majke! *Amabimus et laudabimus!* Ljubiti ćemo i u zanosu duše pjevati — svi mi — imali ovdje glasa i sluha ili nemali! — svi zajedno s anđelima trostruki *Svet* i zanosni *Tebe Boga hvalimo* na melodiju kojeg nebeskoga Haydna! *Ecce quod erit in fine sine fine* — gledajte, što će biti na koncu bez kraja i konca!

I upirući vječno svoje otkupljene oči u našega Krista — govorit ćemo riječi, koje je Dante u trideset i prvom pjevanju na čast Hrvatske zemlje stavio u svoju velepjesan: „Kao onaj, koji možda dolazi iz Hrvatske, da vidi našu Veroniku, pa radi staroga pričanja ne može da se sit nagleda, te u sebi govori, dok je pokazuju: Gospodine moj, Isuse Kriste, pravi Bože, tako je dakle izgledalo Tvoje lice?“ — Braćo i sestre — tako ćemo i mi govoriti — nošeni morem, oceanom, zanosom svih raskrivenih rajskih ljepota: To je dakle svijet — u koji sam vjerovao, a sada ga gledam? — To, to je taj svijet — dijete moje, govori će ono Srce, koje nas je ljubilo do smrti, i iza naše smrti još uvijek — u svu vječnost nas ljubi!

A kad večeras, prijatelji, izidete iz ove Bazilike Otkupiteljeva Srca — kad se opet nadete pred svojim današnjim i sutrašnjim problemima — pred svojim juče-rašnjim i bolnim napastima — nemojte kloniti! Ne zaboravite, da ste u sebi htjeli kroz ove dane nešto dobro — da ste htjeli sebe iz pakla dovesti kroz Čistilište života u Raj! Sebe — i sve one oko sebe, za koje snosite životnu i prekogrobnu odgovornost. Nemojte klonuti! Podite u svoj dom, u svoj stisnuti ili prostraniji stan — na svoj posao, službu, muku, jurnjavu, nervozu. Uvjeren sam, i molim s vama večeras divno Srce Isusovo i Marijino, da ćete biti — gdje god vi bili — studenti, činovnici, radnici, domaćice — da ćete biti malo svjetliji, no što ste bili do sada. Na vama će razaznati vaši domaći i vaši susjedi, da nosite spaseni izgled — miran i pun nade. Doživjet će, da u vama gori oganj — koji i njih grije, a zove se praktična kršćanska ljubav. Da, u nama će — dat će Bog, koji je ljubav — u nama će trajno gorjeti i sve će oko nas obasjavati i grijati “ona ljubav, koja okreće — da završim Danteovim riječima — koja pokreće Sunce i ostale zvijezde”. Amen.

(Napisano 18.–19. veljače 1953.)